

Luovien syntyprosessien tutkimusta ranskankielisessä maailmassa

—

Hanna Karhu

P — ariisissa sijaitseva ITEM (Institut des textes et manuscrits modernes) on geneettisen kritiikin, luovien syntyprosessien tutkimuksen johtava akateeminen tutkimuslaitos. École normale supérieurein ja CNRS-tutkimusorganisaation yhteydessä toimivan ITEM:n piirissä työskentelee erilaisia tutkimusryhmiä, joiden kiinnostuksen kohde ovat kirjoitusprosessit. Näitä prosesseja tutkitaan säilyneiden geneettisten käsikirjoitusaineistojen, kuten esimerkiksi muistiinpanojen ja eriasteisten luonnosten avulla. Geneettinen kritiikki on kiinnostunut siitä, miten (kirjallinen) ilmaisu ja ajattelu syntyvät erilaisten kirjoituksen vaiheiden; yritysten, kokeilujen ja uudelleenmuotoilujen kautta. Tutkimuskohteena on teoksen julkaisua edeltävä esiteksti, muutoksen tilassa oleva ilmaisu.¹

Esittelen tässä tekstissä sitä, mitä tutkimusinstituutissa tällä hetkellä tapahtuu sekä erästä ranskankielisen maailman käsikirjoitusten tutkimukseen vaikuttavaa ominaispiirrettä: käsikirjoitusmarkkinoita. Myös arkistoinnin kysymykset nousevat esiin, sillä ne vaikuttavat geneettisen tutkimuksen tekemiseen monin tavoin. Teksti pohjautuu kevätkesällä 2022 tehtyyn tutkijavierailuun ITEM:ssä.²

ITEM:n tutkimusryhmät tarkastelevat eri oppialojen näkökulmista hyvin monentyyppisiä arkistoaineistoja. Tutkimusryhmät järjestävät avoimia seminaaritapaamisia, joihin voi toisinaan osallistua myös etäyhteydellä.³ Työkielensä tutkijaseminaareissa käytetään ranskaa. Kirjailijoista ja ajattelijoina tutkitaan esimerkiksi Émile Zolan, Paul Valéryn, Marcel Proustin ja Roland Barthesin aineistoja. Frankofonisten käsikirjoitusten ryhmä, joka tutkii laajasti koko ranskankielisen maailmaan kirjallisuutta, on huomionut myös naiskirjailijat. Kohdekirjailijana on ollut esimerkiksi guadelupelaistaustainen Simone Schwarz-Bart (s. 1938), joka kirjoitti miehensä kanssa kuusiosaisen teossarjan *Hommage à la femme noire (In Praise of Black Women)* (1988).

Frankofonisen tutkimusryhmän johtaja Claire Riffard on tutkinut Jean-Joseph Rabearivelon (1901–1937), madagaskarilaisen modernistirunoilijan aineistoja. Rabearivelon tuotannosta on löydettävissä kaikuja myös Madagaskarin suullisesta perinteestä. Runoilijalta on säilynyt kiinnostava monikielinen käsikirjoitusaineisto, josta voi tutkia eri kielten (ranskan ja malagassin) tarjoamien ilmaisumahdollisuuksien yhteenkietoutumista; miten runojen merkitykset ovat rakentuneet kirjoitusprosessissa, jossa erikielisiä runoversioita on työstetty samanaikaisesti (Riffard 2018). Frankofoninen ryhmä on tutkinut myös esimerkiksi Martiniquella syntyneen René Maranin tuotantoa. Maran voitti Goncourt-palkinnon 1921 teoksellaan *Batouala*.

ITEM:ssä omat tutkimusryhmänsä ovat esimerkiksi tieteellisille käsikirjoituksille, omaelämäkerralliselle kirjoittamiselle ja kirjeille sekä kirjailijoiden kirjastoille. Kirjallisten aineistojen lisäksi on kartoitettu myös esimerkiksi valokuvauksen ja säveltämisen prosesseja. Musiikkikäsikirjoituksiin voi hyödyntää

samanlaisia metodeja kuin muidenkin syntyprosessien tutkimukseen, mutta niitä koskevat myös omat erityiskysymyksensä. Filmivalokuvauksen prosessi eroaa puolestaan kirjoitusprosessista esimerkiksi siinä, että valokuvaaja yleensä myös kehittää itse kuvansa.

Käsitteelliset aineistot analysoidaan useista eri näkökulmista. Yhdessä geneettisen kritiikin nousevista suunnista, geneettisessä käännettutkimuksessa, tutkitaan käsikirjoitusaineiston analyysin ja käännettutkimuksen metodien avulla niitä prosesseja, joissa käännökset syntyvät, esimerkiksi erilaisten käännettutkimusstrategioiden toteutumisia (Ivaska & al 2020, 126). Käännettutkimuksesta kiinnostuneille tiedoksi, että ITEM:n käännettutkimusryhmään kuuluva Esa Christine Hartmann on tulossa pitämään keynote-esitelmän syyskuussa 2023 Turussa järjestettävään ”Trexuality. Interdisciplinary Approaches to Translated and Multilingual Texts” -konferenssiin otsikolla ”Dialogues Between Poets: genetic readings of translingual writing and collaborative translation”.⁴

ITEM:n varajohtaja Aurèle Crassonin vetämä *Derrida Hexadecimal* -hanke tekee puolestaan urauurtavaa tutkimusta syntysähköisten geneettisten aineistojen tutkimukseen liittyen. Crasson sanoo tällaisten aineistojen tutkimuksen asettavan geneettiselle tutkimukselle uusia haasteita ja että hankkeesta on muotoutunut teoreettisempi kuin hän oli alun alkaen ajatellut. Tämä toisaalta vie geneettistä kritiikkiä tutkimusalana eteenpäin. Crassonin mukaan siirtyminen kirjoituskoneesta tietokoneeseen vaikutti lopulta enemmän Derridan arkistointi- kuin kirjoittamismenetelmiin. Tietokoneella kirjoittaessa jokainen tiedosto tulee nimetä. Kynällä tai kirjoituskoneella kirjoitettaessa tekstien nimeäminen ei puolestaan ole välttämätöntä. Tietokoneiden avulla tuotettujen syntysähköisten aineistojen lisäksi Crasson on myös pohtinut puhelinten ja äänen nauhoittamisen merkitystä tämän päivän kirjallisten teosten syntyprosessille ja sanoo Derridan arvanneen kirjoittamisen siirtyvän osin puhelmiin. (Aurèle Crassonin haastattelu 4.7.2022.)

Derrida Hexadecimal -hanke tekee aktiivista yhteistyötä Normandiassa toimivan IMEC:n (Institut mémoires de l'édition contemporaine) kanssa, jossa myös osaa Derridan aineistoista säilytetään. Tutkijat valmistelevat instituutin kanssa syntysähköisten aineistojen arkistoinnin opasta. Oppaan tarkoitus on palvella sekä tutkijoita että arkistojen henkilökuntaa ja sen pyrkimys on tehdä syntysähköiset aineistot saavutettavammiksi.

ITEM:n tutkijat tekevät muutenkin yhteistyötä sellaisten arkistojen ja kirjastojen kanssa, joissa tutkittavia aineistoja säilytetään. IMEC:n lisäksi toinen keskeinen taho on Ranskan kansalliskirjasto (Bnf), jossa jokaisella käsikirjoituskokoelman työntekijällä on omat arkistonsa, joista he huolehtivat. Näin henkilökunnalla on tutkijoiden tarvitsemää erityisasiantuntemusta juuri hoitamiensa aineistojen suhteen, niin niiden kartunnan kuin muidenkin arkistollisten seikkojen osalta. Arkistoinnin kysymykset koskettavat monella lailla geneettisen tutkimuksen tekemisen prosesseja ja siksi monialainen yhteistyö on järkevää ja kaikkia osapuolia hyödyttävää.

Ranskankielisessä maailmassa tehtävällä käsikirjoitustutkimuksella on toisenlaisia reunaehtoja kuin Suomessa tehtävällä. Vaikka käsikirjoituksia on digitoitu Ranskassa laajalti, niin aineistoja saattaa olla usein varsin hajallaan useassa eri arkistossa tai kirjastossa. On huomioitava myös käsikirjoitusmarkkinat: Ranskassa kirjailijoiden käsikirjoituksilla on merkittävää rahallista arvoa, toisin kuin Suomessa. Aineistot eivät siis suinkaan kartu muistiorganisaatioihin ainoastaan siten, että hyväntahtoiset kirjailijat tai perikunta lahjoittavat niitä sinne. Käsikirjoitusten luonne kauppatavarana vaikuttaa arkistolaitoksissa työskentelevien toimenkuvaan niin, että heidän tulee seurata markkinoita, jotta myyntiin tulevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät käsikirjoitukset saataisiin ostettua osaksi kokoelmia. Osa tällaisten käsikirjoitushankintojen rahoituksesta tulee instituutioiden kautta, osa mesenaateilta.⁵ Perikuntien tiedetään myös pitäneen aineistoja hallussaan, ja jopa salassa, toivomuksenaan tehdä käsikirjoituksilla jossain vaiheessa rahaa. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, että tutkijoiden on hankala olla varmoja tutkittavan käsikirjoituskorpuksen luonteesta. Ovatko kaikki säilyneet käsikirjoitukset tutkittavissa, vai piilotel-laanko niitä sukulaisten tai keräilijöiden kaapeissa? Epätietoisuus säilyneistä käsikirjoituksista vaikeuttaa osaltaan tutkimusta, sillä uudet aineistot voivat vaikuttaa merkittäväällä tavalla jo tehtyihin tulkintoihin.

Arkistoaineistoista tehdyn tutkimuksen lisäksi myös avoimet verkkojulkaisut ja editiot kytkeytyvät ITEM:n toimintaan. Instituutin johtaja, filologi Paolo D'Iorio on ollut työstämässä digitaalista ja geneettistä *HyperNietzsche*-editiota. Ihanteellisena geneettisen kritiikin piirissä pidetään sitä, että kriittinen editio sisältäisi myös geneettisen edition, josta teoksen säilyneet työvaiheet olisivat luettavissa, ja lukija saisi nähtävillään sen prosessin, jossa julkaistun teoksen teksti on muotoutunut (Karhu 2017). Nietzsche-edition yhteydessä on työstetty esimerkiksi toimintoa, jossa käsikirjoituskuvan päällä voisi liikutella näkymää, joka paljastaisi kyseisestä kohdasta laaditun transkription. ITEM:n Jean-Sébastienin Macke on puolestaan työstänyt Émile Zolan kirjeenvaihdon avoimia elektronisia editioita osana Zolaa tutkivaa työryhmää. Zolalle ulkomailta lähetettyjen kirjeiden CORREZ-editio löytyy ITEM:ssä kehitellystä EMAN-tietokannasta (Édition de Manuscrits et d'Archives Numériques), joka toimii Omeka-pohjaisesti. Ulkomailta lähettyjä kirjeitä on yli 2400, ja monet niistä kommentoivat Dreufysin tapausta ja Zolan tähän liittynyttä oikeudenkäyntiä. Kirjeitä on lähetetty myös Suomesta.⁶

Muun toimintansa lisäksi ITEM julkaisee myös *Genesis*-julkaisua, joka on verkossa avoimesti luettavissa.⁷ Viimeaikaisia teemoja ovat olleet muun muassa intertekstuaalisuus ja nuortenkirjallisuus, Jean-Paul Sartren ja Simone de Beauvoiren tekstien limittyvät kirjoitusprosessit sekä laulujen syntyprosessit.⁸

Vierailu ITEM:ssä ja Pariisiin käsikirjoitusaarteiden äärellä oli monin tavoin antoisa. Oli mahtavaa siirtyä tutkijaseminaarista toiseen, joissa kaikissa käsiteltiin käsikirjoituksia ja niiden avaamia uudenlaisia näkymiä kirjallisuuteen ja luoviin prosesseihin mitä inspiroivimmilla tavoilla, sekä käydä keskusteluja

geneettisen kritiikin mahdollisuuksista, rajoitteista ja tulevaisuudesta. Matkan kruunasi vierailu Ranskan kansalliskirjastoon ja tutustuminen Beauvoirin kirjeisiin ja Charles Baudelairen keskenjääneeseen käsikirjoitukseen. Tutkijavaihto muistutti lisäksi hyvin siitä, että kiinnostavaa tutkimusta tehdään maailmalla myös muilla kielillä kuin englanniksi.

Viitteet

- 1 Ks. geneettisestä kritiikistä esim. Hulle 2022, Deppman et al. [ed.] 2004, Pulkkinen 2017 ja artikkeli tässä julkaisussa, Leblay & Leblay 2019 ja Karhu 2010.
- 2 Tutkimusvierailu toteutui osana kahta hanketta. Lotte Tarkan johtamaa Suomen Akatemian hanketta *Suullisen kulttuurin mykistetyt muusat. Ideologia, transnationalismi ja vaiennetut lähteet kansallisten kulttuuriperintöjen ja kirjallisuuksien luomisessa* (nro 322071) ja omaa Koneen säätiön rahoittamaa hanketta *Suomenkielisen lyriikan yhteydet rekilauluperinteeseen: muodot, merkitykset ja yllirajaisuus*.
- 3 Ks. <http://www.item.ens.fr/seminaires/>
- 4 Ks. <https://www.finlit.fi/en/trextuality>
- 5 Kiitän näistä tiedoista Bibliothèque Nationalel konservaattoa Guillaume Delaunayta.
- 6 Ks. <https://eman-archives.org/CorrespondanceZola/items/show/6558>
- 7 Ks. <https://journals.openedition.org/genesis/>
- 8 Julkaisu tulee printtiversiolla myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastoon.

Lähteet

- Deppman, Jed, Daniel Ferrer, & Michale Groden (eds) 2004. *Genetic Criticism. Texts and Avant-textes*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hulle, Dirk Van 2022. *Genetic Criticism. Tracing Creativity in Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Ivaska, Laura, Sakari Katajamäki, Tiina Holopainen, Hanna Karhu, Lauri A. Niskanen & Outi Paloposki 2020. Tekstuaaliset tilat. Käännöstieteen ja tekstuaalitieteiden rajavyöhykkeellä. *MikaEL Kääntämisen ja tulkkauksen symposiumin verkkojulkaisu*. 2020, vol 13, 124–137. https://www.sktl.fi/@Bin/d6001f9f440cb7ec65402c7ad25c57f6/1598277256/application/pdf/2269204/MikaEL13%20-%20Ivaska_Katajam%C3%A4ki_Holopainen_Karhu_Niskanen_Paloposki.pdf (3.3.2023)
- Karhu, Hanna 2010. Geneettinen kritiikki – uusia näkökulmia teoksen synnyn tutkimukseen. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*. Tekstuaalitieteiden erikoisnumero, 3/2010, 68–74. DOI:10.30665/av.74804
- Karhu, Hanna 2017. Luovista syntyproesseista monitieteisesti (konferenssikatkaus). *Niin & Näin* 3/2017, 134.
- Leblay, Christophe & Leblay, Tarja 2019. Tekstigenetiikka: periaatteista korpuksiin. *Synteesi* 1–2/2019, 6–26.
- Pulkkinen, Veijo 2017: *Runoilija latomossa. Geneettinen tutkimus Aaro Hellaakosken Jääpeleistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1429. Helsinki: SKS.
- Riffard, Claire 2018: *Aperçus d'une genèse bilingue chez Jean-Joseph Rabearivelo. Genesis. Manuscripts. Recherche. Invention. Entre les langues*, 81–92. DOI:10.4000/genesis.2671
- Aurèle Crassonin haastattelu 4.7.2022.